

Gepubliceerd in Heraldisch Tijdschrift 18 (2012): 19-23.

De variaties in het wapen van de ‘Zutphense/Arnhemse’ familie Cremer

Anton C. Zeven, Wageningen; Anton.Zeven@hetnet.nl

Sleutelwoorden: Cremer, Kremer, vrouwe Fortuna, Venus, zegel, Zutphen, Arnhem

Er zijn verscheidene families Kremer/Cremer. De door mij heraldisch behandelde familie Cremer wordt in het Nederlandsch Patriciaat van 1910 genoemd als *Cremer (protestant, Zutphen)*. Echter de beschreven genealogie is zeer beperkt. Wel is bekend dat het naast een Zutphense ook een Arnhemse achtergrond heeft. Het gebrek aan genealogische gegevens geldt ook voor de bronnen, aanwezig in het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) en op internet. Voor het onderstaande zijn de genealogische banden echter van minder belang, omdat ik de variaties in het wapen van de familie Cremer met in het wapen een Fortuna beschrijf. Fortuna kan samenvattend beschreven worden als de *Romeinse godin van goed geluk en blind toeval*. Een oppervlakkige wapenbeschrijving zou kunnen luiden: een Fortuna, staande op een bol met vleugels of op een parel in een schelp, drijvende op een zee, alles van natuurlijke kleur. Zij houdt boven het hoofd met één hand een zilveren wimpel, die al of niet om het midden van haar lichaam gewonden is en waarvan het uiteinde door haar andere hand al of niet wordt vastgehouden.¹ Er zijn echter meerdere uitvoeringen van dit wapen: 1. verschillende kleuren, 2. de richting waarin Fortuna kijkt, 3. de wijze waarop Fortuna de wimpel vasthoudt, 4. de plaats en de lengte van de sluier, 5. het voorwerp waarop zij staat: bol, rad of parel, 6. of zij met één of beide benen erop staat, en 7. wel of geen parel/bol in de schelp. De sluier wordt ook wimpel of zeil genoemd. Volgens Rietstap, Pama en Nagtegaal (zie Noten en Bronnen) kan een Fortuna of op een schelp, een rad of een bol staan.

We moeten ons echter realiseren dat de schelp drijvende op een zee, waarschijnlijk is ontstaan onder invloed van de afbeelding van Venus en het niet herkennen van de vleugels gehecht aan de bol in een slecht gesneden zegel (e-mail Hans de Boo, okt. 2011).

Zegels

Muschart heeft in zijn verzameling zegelbeschrijvingen meerdere zegels Cremer met Fortuna gevonden. Het betreft het zegel van Bernard Herman Cremer.² In het Gemeentearchief van Wageningen vinden we van hem een aantal zegelafdrukken, die van twee zegelstempels afkomstig zijn. Ik noem deze zegelstempels 1 (afb. 1) en 2 (afb. 2). De zegelafdrukken van zegelstempel 1 dateren van 1 mei 1753, 5 februari 1765 en 10 februari 1769. De afdruk van zegelstempel 2 dateert van 16 juli 1765. Beide zegelstempels werden dus in dezelfde periode gebruikt.

Afb. 1. B[ernard] H[erman] Cremer, Arnhem, 1 mei 1753. Zegeltype 1.
 Gemeentearchief Wageningen-1: B.H. Cremer, Arnhem 12 juni 1769. Oud-Recht. Archief inv. nr. 95. Komt ook voor Oud-archief inv. nr. 245, 5 februari 1765 en Oud-Recht. Archief inv. nr. 4, 10 februari 1763. Zeven (2006): 49.04:

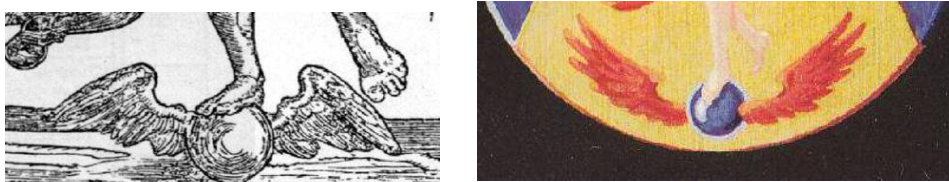

Afb.2. B[ernard] H[erman] Cremer, plaats? 16 juli 1765. zegeltype 2.
 Wageningen, Gemeentearchief, Oud-Archief inv.nr 245. Zeven (2006: 17.21).

Muscharts zegelbeschrijving van type 1 (afb. 1) luidt: in zwart een aanziedende Fortuin (= Fortuna, ACZ) met haar rechtervoet op een bol, die door een schelp wordt ondersteund, die op water in de schildvoet drijft. Zijn beschrijving van type 2 is in zwart een half naar links gewende Fortuin met sluier boven het hoofd, de rechterarm omlaag gestrekt en de linkerarm naar links gebogen. Het rechterbeen gebogen achter het linker. Helmtken: de Fortuin uitkomend en aanziedend gesteld.

In de CBG-collectie Muschart meldt Muschart over het zegel van Jan Hendrik Cremer, voogd van Sibilla van Olden, afgedrukt te Arnhem op 13 oktober 1801, dat de half naar links gewende Fortuin met beide voeten op een bol staat. De bol rust in een open schelp, welke op water drijft. Helmtken: een Fortuin uitkomende tot de knieën.³ Hij beschrijft ook dat in het zegel van Jaques Cremer, geërfde in Veluwe, Zutphen 11-10-1637 (= Jacques Henricksen Cremer) rust de bol direct op de onderrand ligt.⁴ In beide zegelafdrukken houdt een Fortuna de wimpel boven haar hoofd, waarbij zij in afb. 1 in haar rechterhand het begin en in haar linkerhand het einde van de wimpel vasthoudt. Zij staat op een bol, die tussen iets ondefinieerbaars ligt. Maar het zullen resten van vleugels en niet van een schelp zijn. Hoe haar benen in het stempel zijn gesneden is niet duidelijk. In zegel 2 (afb. 2) duidt de arcering op een zwart schild. Door onscherpte van de afdruk is deze arcering in het zegel uit 1753 niet te zien. In tegenstelling tot zegel 1 toont zegel 2 een schildvoet, die waarschijnlijk een zee moet voorstellen. Misschien dat er geen arcering is en dat wij oneffenheden zien. Het lijkt erop dat in afb. 2 de linkerbeen op de bol staat, terwijl het rechterbeen naar achteren wordt gehouden.

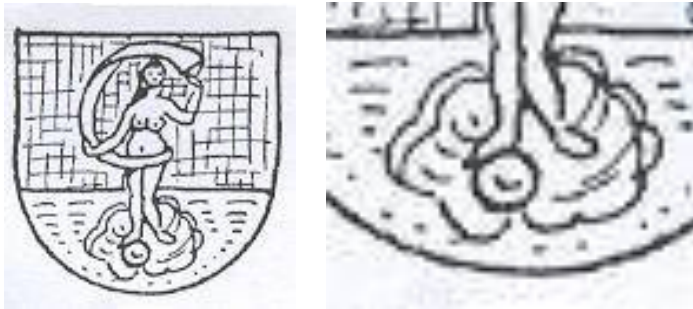
Ook Muschart liet zich dus leiden door de gedachte dat Fortuna op een bol in een schelp staat. Een voorbeeld van de bol met vleugels vond ik op internet (afb. 3).

Afb. 3. Detail van Fortuna staande met haar rechtervoet op een gevleugelde bol. (internet literat.ug.edu.pl/grafika/fortune.htm; en detail van het wapen Von Chrismar. Ontleend aan Johanniternieuws jun 2009.

Parel of bol in schelp

In het Historisch Museum van Arnhem bevindt zich een gildebeker van het St. Nicolaas- of Kramersgilde te Arnhem. Hieraan een schildje van J.H. Cremer, waarvan een schets in Arnheems Zilver-1958 te vinden is (afb. 4). Fortuna staat aanziend gesteld op een schelp met een parel, die òf voor haar voeten ligt, òf waarop zij met haar rechterbeen staat. We nemen aan dat de schelp op water drijft. Fortuna houdt met haar linkerhand de wimpel vast, die boven haar hoofd gaat, en halverwege door haar rechterhand wordt vastgehouden om vervolgens kuis voor haar lichaam te gaan en erachter te verdwijnen. Zij staat op een schelp, die op een zee drijft. In de schelp ligt ook een parel. De arcering duidt op een zwart schild.⁵

Afb. 4. Schets van het schildje van J.H. Cremer, Gildemeester, 1791, hangende aan de beker van het St. Nicolaas- of Kramersgilde te Arnhem.

Schutte (1975) beschrijft het wapen van de in Leiden studerende Theodorus Henrici (verm. Dirk Hendrik) Cremer), Zutphen 23 februari 1633 (Schutte 1.238): *in blauw een Fortuin met zilveren zeil, staande op een gouden bol, drijvende op een blauwe zee. Helmteken: de Fortuin van het schild uitkomend. Dekkleden en wrong: blauw en zilver.* Een variant hiervan is het wapen van de in Utrecht studerende uit Zutphen afkomstige Bernhardus Cremer (afb. 5) (Schutte 5.104) en Winandus Cremer (afb. 6) (Schutte 5.117): *het zeil is van goud, de zee zilver en het helmteken is een vlucht van goud en blauw, terwijl de dekkleden en wrong eveneens goud en blauw zijn.* De beide wapens zullen door dezelfde wapenschilder zijn gemaakt. Hij schilderde een nogal opvallende Rubens-achtige half naar rechts gewende Fortuna staande met haar linkerbeen op een gouden bol en haar rechterbeen een beetje omhoog houdende, waardoor het lijkt of zij blij huppelt. In de tekeningen zien we dat de bol geflankeerd wordt door twee gouden uitstulpsels die waarschijnlijk niet de resten van een schelp, maar de vleugels aan de bol voorstellen (afb. 7 en afb. 8).⁶

Afb. 5. Bernhardus Cremer, Zutphen. Schutte 5.104. Foto Ad J. de Jong

Afb. 6. Winandus Cremer, Zutphen. Schutte 5.117. Foto Ad J. de Jong.

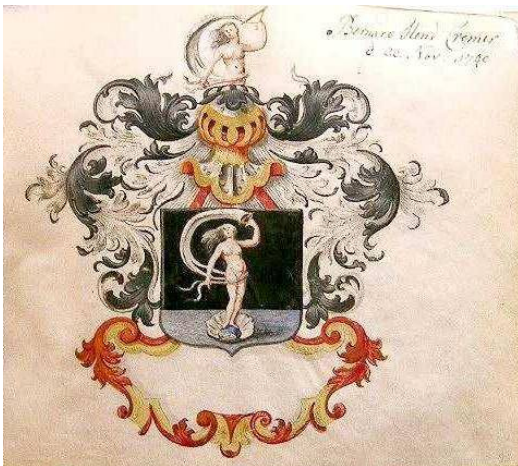

Afb. 7. Detail van afb. 5.

Afb. 8. Detail van afb. 6.

De bovengenoemde zegelende Bernard Hendrik Cremer was lid van het muziekgezelschap Caecilia Concert te Arnhem. Hij liet daarom zijn wapen in het Wapenboek van dit gezelschap schilderen (afb. 9). Hierin is een mooi geschilderd wapen te zien. Het wordt door Staats Everts in 1874 beschreven: *in zwart een aanzierende, naakte Fortuin het linkerbeen staande op een bol, liggende in een schelp, die in een groene schildvoet rust, met beide zijwaarts gestrekte handen de sluier boven het hoofd houdende. Helmteken: uitkomende Fortuin van het schild. Staats Everts vermeldt niet dat de iets afgezakte sluier ook om haar lichaam gaat.*⁷ In deze wapentekening heeft de schelp het gewonnen van de vleugels.

Afb. 9. Wapen van Bernhard Hendrik Cremer van 22 november 1740 in het Wapenboek van het Caecilia-Concert te Arnhem. Gelders Archief Arnhem.

Rad van Fortuin

Afb. 10. Uit Ned. Patriciaat 1 (1910). Protestant, Zutphen.

Afb. 11. Uit ten Houte de Lange (2001)

Het levenswiel of het rad waar Fortuna op staat is het Rad van Fortuin. In het Nederlandsch Patriciaat 1 (1910) wordt het wapen beschreven (en het schild in zwart-wit afgebeeld, afb. 10) als *in zwart een Fortuna in natuurlijke kleur, staande op een rad van zilver, in haar linkerhand boven het hoofd een zilveren doek houdende, die om het lichaam is gewonden en aan het andere einde door de rechterhand wordt vastgehouden. Helmteken: de Fortuna uitkomende.*

Dekkleiden: zilver en zwart.

Deze beschrijving is niet correct, want het doek is niet om haar lichaam gewonden, maar slingert er losjes omheen. Daarnaast houdt haar rechterhand niet het andere einde van de doek vast. Zij staat op een staand zesspakig zilveren wiel. Het wapen Cremer dat door ten Houte de Lange (2001) is afgebeeld (afb. 11) is gebaseerd op bovenstaande. De wapenbeschrijving luidt: *in zwart een naakte Fortuna, houdende een zilveren wimpel met haar linkerhand boven het hoofd en met haar rechterhand wordt de wimpel langs en voor het lichaam gehouden, waarna het achter het lichaam slingert. Fortuna staat op een zilveren zesspakig rad. Helmteken: een uitkomende Fortuna van het schild houdende met beide opgeheven armen een lint boven het hoofd. Wrong en dekkleden: zwart en zilver.*

Het is mij niet duidelijk waarom in plaats van de bol met vleugels voor een rad wordt gekozen.

Bespreking

1. Fortuna staat ten voeten uit en is al of niet kuis door een sluier bedekt. Het begin van deze sluier wordt altijd boven haar hoofd gehouden. Zij staat of op een gevleugelde bol, een rad of op een parel in een schelp. De bol met de vleugels en het rad 'zweven'. De schelp drijft in een zee.

2. Het wapen met de parel in de schelp moet ontstaan zijn uit een slecht gesneden zegel, met een onduidelijke gevleugelde bol. Verder zal er invloed van de afbeelding van Venus staande in een schelp zijn geweest.

3. Het kan interessant zijn om na te gaan in hoe de verwantschap van de bovengenoemde personen Cremer is. Behoren zij inderdaad tot één familie Cremer? Zo ja, dan kan onderzocht worden of de bovenvermelde varianten willekeurig door de verschillende personen Cremer worden gebruikt, of dat zij gekoppeld zijn aan staken van de familie. Mogelijk dat één familie of staak voor de bol met (rudimentaire) vleugels koos, een ander voor het rad en een derde voor de schelp.

4. Omdat de familie afkomstig is uit Antwerpen werd daar misschien al het wapen met Fortuna gevoerd. Dat vereist onderzoek in Vlaanderen.

5. Misschien koos de eerste wapenvoerende Cremer Fortuna in zijn wapen, omdat hij meende dat hij voor zijn kramer-activiteiten goed geluk nodig had. Maar dit geldt ook voor personen met talloze andere beroepen. Tevens kozen niet alle families met de naam Kramer (in verscheidene spellingen) voor een Fortuna in hun wapen.

Dank

Graag bedankt ik Hans de Boo voor welkome suggesties.

Noten

¹Rietstap beschrijft het wapen Cremer (Arnhem, Zutphen) als: De sa. à une Fortune de carn., soutenue d'une coquille sur une mer au nat., tenant au sa main sen. au-dessus de sa tête une voile d'argent enroulée autour de son corps et tenu à l'autre extrémité per sa main dextre. Brl. de sa. et de d'arg. C. la Fortune iss. L. d'arg, et de sa. Vaak wordt geschreven: een naakte Fortuna, maar een Fortuna is altijd naakt.

²Bernhard H. Cremer liet in dezelfde periode ook zijn wapen in het Wapenboek van het Caecilia-Concert te Arnhem afbeelden (zie tekst). Volgens Muschart komt van hem ook een

zegelafdruk voor in het Gelders Archief, Charters Voorstonden: Mr. Bernard Hendrik Cremer, momboir van Gelre en Zutphen 4-5-1768. Ik heb niet nagegaan is of dit zegel type 1 of type 2 is.

³Gelders Archief Arnhem, Recht Archief Arnhem. Muschart, die meer dan 100 000 zegels beschreef moet af en toe afreageren door aan de beschrijving van een zegel een opmerking als *knullig gesneden* toe te voegen. In één geval meldt hij dat de benen geen benen zijn maar *pooten*.

⁴Jaques Cremer, geërfde in Veluwe, Zutphen 11-10-1637. = Jacques Henricksen Cremer. Zutphen 2 = GAZutphen, Archief van het Oude en Nieuwe Gasthuis te Zutphen. Ingekomen stukken. Hij is mogelijk Jacob Cremer, geb. ca 1570, uit Antwerpen, te Zutphen kerkmeester 1645-1648, overl. 5 maart 1649. Hij is getrouwd met Elisabeth van Elsbroek, dochter van Derck van Elsbroek en Marieke van Bommel.

⁵Mogelijk is J.H. Cremer dezelfde als Jan Hendrik Cremer, die te Arnhem op 13 oktober 1801 als voogd van Sibilla van Olden wordt vermeld. Een Jan Hendrik Cremer is geboren Doetinchem 10 februari 1755, hij is landrentmeester van de Veluwe en ontvanger der domeinen te Arnhem en is, overleden te Arnhem op 6 april 1823 is. Hij is te Arnhem getrouwd met Wilhelmina van der Hart, geboren Arnhem op 16 september 1759 en overleden te Arnhem op 1 maart 1844. Zij is dochter van Cornelis van der Hart en Wilhelmina van Barnevelt.

⁶Schutte 1.xxx en Schutte 5.xxx duiden op de door Schutte in zijn boek beschreven en genummerde wapenboeken. Bernhardus Cremer is gedoopt te Zutphen 18 november 1641. De laatste is secretaris van Zutphen in september 1715. Op 22 april 1677 trouwt hij (1) te Zutphen met Gerharda Catharina Curtius, gedoopt Zutphen 19 juni 1649 en overleden te Amsterdam in augustus 1687, en (2) te Zutphen op 21 oktober 1688 met Henriette Brantius, weduwe van predikant Bartholomeus Verstege. Zij overlijdt in november 1718.

⁷Staats Everts (zie Bronnen).

Bronnen

Arnhems-Zilver-1958. *De catalogus van de tentoonstelling Arnhems Zilver-1958* (bevat meer dan 500 geschetste afbeeldingen). 1958. Arnhem.

ten Houte de Lange, C.E.G. *Repertorium familiewapens van bekende Nederlandse geslachten*. 2001. KNGGW. 2 delen.

Nagtegaal, H.K. *Heraldisch vademecum*. 2003. CBG. 192p.

Pama, C. *Heraldiek en genealogie. Een encyclopedisch vademecum*. 1969. Prisma Boeken. 198p.

Rietstap, J.B. *Armorial général*. Gouda. 1884-1887.

Schutte, O. *Wapenboeken der Gelders-Overijsselse studentenverenigingen*. 1975. Zutphen. 272p.

Staats Evert, J.W. *Het St. Caecilia Concert te Arnhem, opgericht in 1591. Uit het archief beschreven*. 1874. Arnhem. 104p.

Zeven, A.C. Wapenboek van het St. Caecilia Concert te Arnhem. *Veluwe Geslachten* 5 (1981): 96-97.

Zeven, A.C. *Persoonlijk was- en lakzegels in het gemeentearchief van Wageningen*. Wageningen. 2006. 372p. ca 1480 zegelafbeeldingen.